

Sašo Gyergyek

ANORGANSKA KEMIJA

Navodila za laboratorijske vaje

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Univerza v Mariboru

Fakulteta za kemijo
in kemijsko tehnologijo

Anorganska kemija

Navodila za laboratorijske vaje

Avtor

Sašo Gyergyek

December 2023

Naslov <i>Title</i>	Anorganska kemija <i>Inorganic Chemistry</i>
Podnaslov <i>Subtitle</i>	Navodila za laboratorijske vaje <i>Laboratory Manual</i>
Avtor <i>Author</i>	Sašo Gyergyek (Univerza v Mariboru, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo)
Recenzija <i>Review</i>	Irena Ban (Univerza v Mariboru, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo)
Tehnični urednik <i>Technical editor</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Oblikovanje ovitka <i>Cover designer</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Grafika na ovitku <i>Cover graphics</i>	A black and white photo of water bubbles, avtor: Kier in Sight Archives, unsplash.com, CC0, 2023
Grafične priloge <i>Graphic material</i>	Gyergyek, 2023

Založnik <i>Published by</i>	Univerza v Mariboru Univerzitetna založba Sloški trg 15, 2000 Maribor, Slovenija https://press.um.si , zalozba@um.si
Izdajatelj <i>Issued by</i>	Univerza v Mariboru Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo Smetanova ulica 17, 2000 Maribor, Slovenija https://epf.um.si , epf@um.si
Izdaja <i>Edition</i>	Prva izdaja
Vrsta publikacije <i>Publication type</i>	E-knjiga
Dostopno na <i>Available at</i>	http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/815
Izdano <i>Published at</i>	Maribor, september 2023

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba
/ University of Maribor, University Press

Besedilo / *Text* © Gyergyek, 2023

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav 4.0 Mednarodna. / *This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International License.*

Uporabnikom je dovoljeno reproduciranje brez predelave avtorskega dela, distribuiranje, dajanje v najem in priobčitev javnosti samega izvirnega avtorskega dela, in sicer pod pogojem, da navedejo avtorja in da ne gre za komercialno uporabo.

Vsa gradiva tretjih oseb v tej knjigi so objavljena pod licenco Creative Commons, razen če to ni navedeno drugače. Če želite ponovno uporabiti gradivo tretjih oseb, ki ni zajeto v licenci Creative Commons, boste morali pridobiti dovoljenje neposredno od imetnika avtorskih pravic.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ustreznost pravilne rabe slovenskega jezika je bila preverjena s programskim orodjem Amebis Besana na dan 20. 4. 2023 s strani avtorja.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

54(076) (0.034.2)

GYERGYEK, Sašo

Anorganska kemija [Elektronski vir] : navodila za laboratorijske vaje / avtor
Sašo Gyergyek. - 1. izd. - E-učbenik. - Maribor : Univerza v Mariboru,
Univerzitetna založba, 2023

Način dostopa (URL): <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/815>

ISBN 978-961-286-807-9

doi: 10.18690/um.fkkt.5.2023

COBISS.SI-ID 176349443

ISBN 978-961-286-807-9 (pdf)

DOI <https://doi.org/10.18690/um.fkkt.5.2023>

Cena
Price Brezplačni izvod

Odgovorna oseba založnika prof. dr. Zdravko Kačič,
For publisher rektor Univerze v Mariboru

Citiranje Gyergyek, S. (2023). *Anorganska kemija: navodila za laboratorijske*
Attribution vaje. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. doi:
10.18690/um.fkkt.5.2023

Kazalo

1	Uvod	1
1.1	Delo in varnost v laboratoriju	1
1.2	Navodila za pripravo poročila.....	2
2	Praktičen del	5
2.1	Sinteza BaTiO_3 in sintranje	5
2.2.1	Namen	5
2.2.3	Potek dela	5
2.2	Hidrotermalna sinteza CoFe_2O_4	8
2.2.1	Namen	8
2.2.2	Potek dela	9

1 Uvod

Namen laboratorijskih vaj je utrditi pridobljeno znanje iz predmeta Anorganska kemija. Obe izvedeni vaji predstavljata zaključeno celoto procesa sinteze oksidne trdnine iz osnovnih reaktantov in karakterizacijo le-te. V prvi vaji študentje izvedejo sintezo gosto sintrane keramike BaTiO_3 . Pri tem spoznajo osnovne postopke sinteze oksidnih trdnin ter določijo frekvenčno odvisnost dielektrične konstante kot osnovno karakteristiko feroelektričnega materiala. V drugi vaji izvedejo sintezo magnetnega CoFe_2O_4 , ki temelji na so-obarjanju in hidrotermalni pogrobitvi kristalitiv. Kot osnovno karakterizacijo magnetih materialov študentje izmerijo krivulje magnetizacije.

1.1 Delo in varnost v laboratoriju

Za varno delo v laboratoriju se seznanimo z nekaj osnovnimi napotki:

- V laboratoriju vedno nosimo zaščitno - delovno haljo.
- Dolge lase povežemo v čop.
- Hrane in pijače v laboratoriju ne hranimo in ne uživamo.
- Pred eksperimentalnim delom se seznanimo z lastnostmi spojin, ki jih bomo uporabljali (strupenost, vnetljivost, eksplozivnost itd.). Upoštevamo simbole za nevarne snovi.

- Pri delu z jedkimi ali strupenimi snovmi ter vročimi ali hladnimi predmeti smo posebej previdni in uporabljamo ustrezne dodatne zaščitne rokavice
- Hlapne in zdravju škodljive snovi vedno hranimo in odmerjamo izključno v digestoriju.
- Vse raztopine pipetiramo le z nastavkom za pipetiranje.
- Odvečne količine reagentov nikoli ne vračamo v originalno embalažo.
- Odpadnih spojin ne izlivamo v komunalne odtoke (pomivalna korita) ali jih odlagamo skupaj s komunalnimi odpadki ampak jih zbiramo v posebnih posodah (navodila tehničnega sodelavca in asistenta).
- Vse poškodbe s kemikalijami in druge nesreče pri delu v laboratoriju takoj sporočimo asistentu.
- Med delom v laboratoriju ne uporabljamo mobilnih naprav.
- Vestno vodimo dnevnik, temeljito zapisujemo potek dela in opažanja.
- Po končanem delu si roke temeljito speremo z vodo in milom

1.2 Navodila za pripravo poročila

Rezultat vaj, ki prispeva k skupni oceni izpita iz Anorganske kemije, je ustrezno pripravljeno poročilo. Tega spišemo na podlagi zapiskov iz vaj ter teoretičnih osnov, pridobljenih med predavanji in zapisanih v navodilih.

Teoretske osnove spišete na osnovi zapiskov s predavanj, literature in uvodne ure pred vajami. Vaje potekajo v treh terminih. Prva termina sta namenjena sinteznemu delu (delno karakterizaciji z rentgensko praškovno analizo) v tretjem pa izvedemo meritve krivulje magnetizacije, presevno elektronsko mikroskopijo in impedančno analizo.

Poročilo naj vsebuje naslednje:

Kazalo.....	I
Seznam tabel	II
Seznam slik	III
Uporabljeni simboli in kratice.....	IV
1 VAJA 1: SINTEZA BaTiO ₃ IN SINTRANJE.....	1
1.1 Namen vaje	1
1.2 Teoretske osnove	1
1.2.1 Barijev titanat (BaTiO ₃)	1
1.2.2 Feroelektričnost.....	1
1.2.3 Uporaba	1
1.2.4 Sintranje	2
1.3 Potek ekperimentalnega dela.....	2
1.4 Meritve in izračuni.....	2
1.4.1 Izračun zgoščevalnega parametra.....	3
1.4.2 Izračun % relativne teoretične gostote	4
1.5 Rezultati.....	4
1.5.1 Karakterizacija z rentgensko praškovno difrakcijo	4
1.5.2 Impedančna analiza	6
1.6 Diskusija in zaključki	8
1.7 Literatura	9
2 VAJA 2: HIDROTERMALNA SINTEZA KOBALTOVEGA FERITA CoFe ₂ O ₄	10
2.1 Namen vaje	10
2.2 Teoretske osnove	10
2.2.1 Hidrotermalna sinteza	10
2.2.2 Krivulja magnetizacije	10
2.2.3 Presevni elektronski mikroskop (TEM)	10
2.3 Potek ekperimentalnega dela.....	11
2.4 Reakcija	11
2.5 Izračuni	11
2.5.1 Izračuni mas za pripravo raztopin	11
2.5.2 Uporabljeni volumni raztopin	12
2.6 Rezultati.....	12
2.6.1 Karakterizacija z rentgensko praškovno difrakcijo	12
2.6.2 Krivulja magnetizacije	13
2.6.3 Presevna elektronska mikroskopija.....	14
2.7 Diskusija in zaključki	15
2.8 Literatura	15

Slika 1: Kazalo vsebine, ki ga naj vsebuje poročilo vaj.

Vir: lasten.

2 Praktičen del

2.1 Sinteza BaTiO_3 in sintranje

2.2.1 Namen

Namen vaje je pripraviti gosto sintrano keramiko BaTiO_3 ter določiti odvisnost dielektrične konstante od frekvence. BaTiO_3 je feroelektrična keramika, ki jo pripravimo z reakcijo v trdnem med BaCO_3 in TiO_2 . Da dosežemo ustrezne elektronske lastnosti je potrebno BaTiO_3 sintrati. Sintranje je postopek zgoščevanja, ki ga dosežemo s segrevanjem kompaktnega telesa, pripravljenega s stiskanjem fino zrnate keramike.

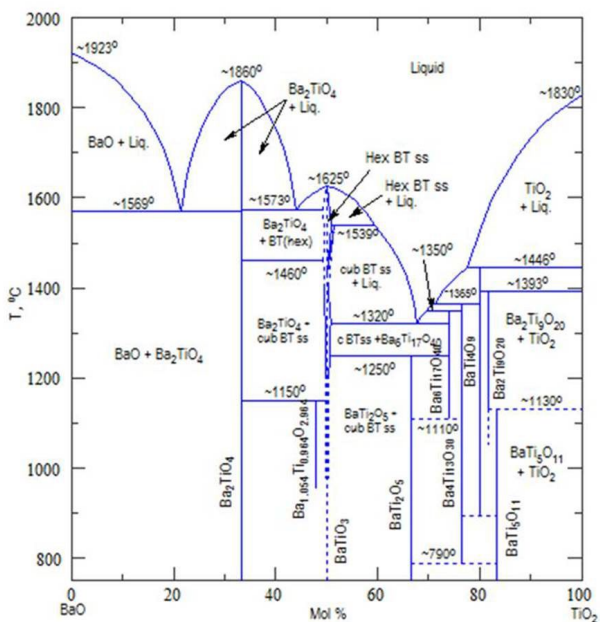
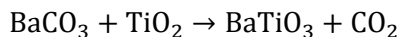
2.2.3 Potek dela

Osnova sinteze v trdnem je fazni diagram. Spojino BaTiO_3 najdemo v faznem diagramu točno pri sestavi 50 mol% BaO. Iz faznega diagrama je razvidno, da BaTiO_3 ne raztoplja BaO ali TiO_2 . Vendar bi sintranje čistega BaTiO_3 potekalo pri zelo visoki temperaturi saj je temperatura tališča 1625 °C. Zato pripravimo sestavo s 4 mol% prebitkom TiO_2 saj s tem močno znižam temperaturo sintranja (nastanek taline pri 1320 °C).

$$n(\text{BaO}) : n(\text{TiO}_2) = 1 : 1,04$$

Namesto BaO, ki je higroskopen, za sintezo uporabimo BaCO₃.

Reakcija:

Slika 2: Fazni diagram BaO-TiO₂

Vir: (S. Lee, C. A. Randall, and Z. K. Liu, *J. Am. Ceram. Soc.*, 90 [8] 2589-2594 (2007)).

Izračunajte potrebne količine BaCO₃ in TiO₂ (upoštevajte prebitek), če želimo pripraviti 5 g BaTiO₃.

Iz faznega diagrama na Sliki 2 določite katere faze in v kakšnem množinskem razmerju so prisotne pri sobni temperaturi.

Potek:

1. z uporabo analitske tehtnice natehtajte na tehtalni papir ustrezne količine reaktantov,
2. reaktante kvantitativno prenesite v terilnico,
3. dodajte ustrezno količino etanola, da nastane viskozna pasta,
4. s pestilom dobro premešajte in zdrobite reaktante,
5. v sušilniku posušite prah do suhega,
6. del mešanice (cca. 0,5 g) shranite za rentgensko praškovno analizo mešanice reaktantov,
7. preostanek mešanice reaktantov stisnete v tableto, z uporabo modela za stiskanje premera 16 mm,
8. sintezo v trdnem ali t.i. kalcinacijo izvedemo v cevni peči na temperaturi 1100 °C, 6 h v atmosferi mirujočega zraka,
9. ohlajeno tableto vzamemo iz peči,
10. vizualno ocenite ali je tableta krhka ali trdna,
11. v terilnici grobo zdrobimo tableto,
12. produkt prenesemo v kroglični mlin in meljemo 1 h. Dodamo 4-5 večjih in 10 majhnih kroglic. Pri izbiri materiala kroglic in mlina moramo biti pozorni, da so kroglice in mlin iz enakega materiala. Ta naj bo bodisi ahata ali z Y stabiliziran ZrO_2 . Jeklenim mlinom se izogibamo saj majhna prisotnost Fe ionov v $BaTiO_3$ močno vpliva na dielektrično konstanto,
13. po mletju vsebino mlina speremo z etanolom čez cedilo, ki zadrži kroglice, produkt pa steče v petrijevko pod cedilom,
14. v sušilniku, na temperaturi 60 °C, posušite do suhega,
15. majhen del vzorca (cca. 0,5 g) shranite za rentgensko praškovno analizo produkta kalcinacije,
16. iz preostanka produkta kalcinacije stisnete nekaj tablet premera 6 mm in približne mase med 0,3 in 0,4 g. Vsako tableto stehtajte ter jim izmerite premer in debelino s kljunastim merilom. Podatek zabeležite,
17. v korundni ladjici s Pt folijo sintramo tablete v cevni peči na temperaturi 1337 °C, 2 uri v atmosferi mirujočega zraka,
18. ohlajene tablete vzamete iz peči in jih stehtate, ter jim izmerite premer in debelino s kljunastim merilom,
19. Iz izmerjenih dimenzij pred in po sintranju izračunajte zgoščevalni parameter ter dosežen % teoretične gostote. Teoretično gostoto izračunajte iz znane strukture pri sobni temperaturi (glej zapiske iz predavanj in uvodne ure),

20. analiziramo praškovne difraktogramе iz katerih ugotovimo sestavo mešanice reaktantov, produkta kalcinacije in sintranja. V poročilu na difraktogramih označimo uklone, ki pripadajo ustrezni fazi ter dopišemo referenčno številko kartice, ki smo jo uporabili za identifikacijo,
21. izvedemo impedančno analizo. S pomočjo impedančnega analizatorja izmerimo vrednosti kapacitivnosti tablete pri frekvencah 1 kHz, 100 kHz in 1 MHz. Iz kapacitivnosti izračunamo dielektrično konstanto:

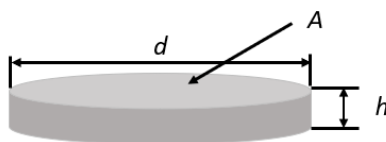
$$\epsilon_r = \frac{c \times h}{\epsilon_0 \times A}$$

c kapacitivnost.

h debelina tablete.

ϵ_0 dielektričnost (permitivnost) vakuumu (8.854×10^{-12} F/m).

A površina tablete (krožnega dela).

Slika 3: ???

Vir: lasten

2.2 Hidrotermalna sinteza CoFe_2O_4

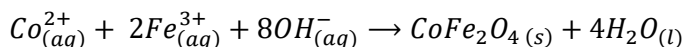
2.2.1 Namen

Namen vaje je pripraviti prah ferimagnetnega CoFe_2O_4 po mokrem postopku. CoFe_2O_4 spada v skupino kubičnih feritov in izkazuje trdo-magnetne lastnosti. Za takšne materiale je značilna široka histereza krivulje magnetizacije. Material lahko pripravimo po različnih postopkih, med drugim tudi s soobarjanjem, ki mu sledi hidrotermalna obdelava oborine. S soobarjanjem Co^{2+} in Fe^{3+} pri sobni temperaturi nastanejo zelo majhni nanodelci CoFe_2O_4 , ki pa ne izkazujejo ustreznih magnetnih lastnosti. Zato jih pri povišani temperaturi pogrobimo. Nastanek CoFe_2O_4 ugotovimo z uporabo rentgenske praškovne analize, magnetne lastnosti določimo z meritvijo krivulje magnetizacije pri sobni temperaturi, velikost delcev ter homogenost sestave pa s pomočjo analitske preseвне elektronske mikroskopije.

2.2.2 Potek dela

CoFe₂O₄ pripravimo s soobarjanjem:

Hidrotermalna obdelava oborin poteka v avtoklavih, ki so zaprte tlačne posode. Zaradi raztezanja vode in njene nestisljivosti ne smemo nikoli popolnoma napolniti avtoklavov. V nasprotnem primeru lahko pride do eksplozije saj se voda pri povišani temperaturi razteza, ker pa je nestisljiva povzroči izjemno visok tlak. Dovoljeno varno polnitev avtoklava MAWL ocenimo z uporabo empirične zveze:

$$\text{MAWL} = \frac{0,9 * V(\text{posode})}{\text{Faktor pri najvišji temperaturi}}$$

Tabela 1: ????

T (°C)	Parni tlak vode (bar)-nadtlak	Faktor
25	-	1,00
100	0	1,04
200	14	1,15
250	38,8	1,25
282	65,4	1,34
300	85	1,40
321	114	1,50

Podatki iz: Keenan & Keyes, "Thermodynamic Properties of Steam", John Wiley & Sons, Inc. New York.

Primer: Kolikšen je največji volumen gošče, ki jo lahko varno obdelamo pri 300 °C v 1000 ml posodi?

$$\text{MAWL} = \frac{0,9 * 1000 \text{ ml}}{1,4} = 643 \text{ ml}$$

Kar pomeni, da lahko v posodi obdelamo največ 643 ml gošče, kljub temu, da je prostornina posode 1000 ml. Torej posod nikoli ne napolnimo do vrha!

Hidrotermalno obdelavo bomo izvedli pri 180 °C. Pri uri pred izvedbo praktičnega dela vaj bomo določili volumen teflonskega vložka, MAWL in volumen suspenzije, ki jo lahko varno obdelamo v avtoklavu. Prav tako bomo izračunali potrebne količine raztopin 0,507 M CoSO₄, 0,584 M Fe₂(SO₄)₃ in 3,5 M NaOH.

1. z uporabo analitske tehtnice natehtajte ustrezne količine reaktantov in pripravite po 50 ml posamezne raztopine,
2. raztopinama Co^{2+} in Fe^{3+} izmerite pH. Odgovorite na vprašanji, zakaj sta vrednosti pH različni in v kakšnem vrstnem redu lahko zmešamo raztopini, če se FeOOH obarja pri $\text{pH} > \sim 2,6$?
3. ustrezna volumna raztopin Co^{2+} in Fe^{3+} odmerite s pipeto in prenesite v 100 ml čašo,
4. dodajte magnetno mešalo in vstavite elektrodo pH metra,
5. previdno dodajte 20 ml raztopine 3,5 M NaOH in oborino mešajte še 1 minuto,
6. odvzamete približno 10 ml suspenzije, dobro sperite oborino in jo posušite za rentgensko praškovno analizo,
7. ostanek suspenzije prenesite v teflonsko posodo in jo vstavite v jekleno ohišje. Samo tehnični sodelavec, asistent ali učitelj lahko zatesnita avtoklav,
8. avtoklav prenesite v sušilnik predhodno ogret na $180\text{ }^{\circ}\text{C}$,
9. v sušilniku pustimo 2 h, nato sušilnik izklopimo in pustimo, da se naravno ohladi do sobne temperature,
10. samo tehnični sodelavec, asistent ali učitelj lahko odpre avtoklav,
11. suspenzijo prenesite iz teflonske posode v 250 ml čašo,
12. delce posedete z uporabo trajnega magneta, ki ga postavimo pod dno čaše,
13. raztopino odlijete v 250 ml čašo,
14. na posedene delce nalijete 100 ml demineralizirane vode, premešamo in delce posedemo s trajnim magnetom,
15. čisto raztopino odlijete v 250 ml čašo,
16. postopek ponovimo še 2x,
17. čašo, v katero smo odlivali raztopine po spiranju damo asistentu ali učitelju,
18. sintetizirani produkt posušimo v sušilniku, ogretem na $80\text{ }^{\circ}\text{C}$,
19. produkt shranimo v označeni prahovki,
20. analiziramo praškovne difraktograme. V poročilu na difraktogramih označimo uklone, ki pripadajo ustrezni fazi ter dopišemo referenčno številko kartice, ki ste jo uporabili za identifikacijo.
21. posnamete krivulji magnetizacije oborine in produkta,
22. pripravo vzorca in analizo s presevnim elektronskim mikroskopom izvede učitelj.

ANORGANSKA KEMIJA: NAVODILA ZA LABORATORIJSKE VAJE

SAŠO GYERGYEK

Univerza v Mariboru, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, Maribor, Slovenija
saso.gyergyek@um.si

Navodila za laboratorijske vaje pri predmetu Anorganska kemija za 1. letnik študijskega programa druge stopnje Kemija, ki se izvaja na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo Univerze v Mariboru.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.fkkt.5.2023](https://doi.org/10.18690/um.fkkt.5.2023)

ISBN
978-961-286-807-9

Ključne besede:
anorganska kemija,
sinteza v trdnem,
obarjanje,
rentgenska praškovna
analiza,
magnetne meritve

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.fkkt.5.2023](https://doi.org/10.18690/um.fkkt.5.2023)

ISBN
978-961-286-807-9

Keywords:

Inorganic chemistry,
solid-state synthesis,
precipitation,
X-ray powder diffraction,
magnetic measurements

INORGANIC CHEMISTRY: LABORATORY MANUAL

SAŠO GYERGYEK

¹ University of Maribor, Faculty of Chemistry and Chemical Engineering, Maribor,
Slovenia
saso.gyergyek@um.si

Laboratory manual for Inorganic chemistry course for students attending Inorganic chemistry. The course is for students in 1st year of master level in Chemistry.

University of Maribor Press

Univerza v Mariboru

Fakulteta za kemijo
in kemijsko tehnologijo